

Dana Massowová

Židovská kultura v Mikulově v roce 2014

Pohled na nově zrekonstruovanou synagogu z Husovy ulice. Hebrejský nápis nad hlavním vchodem do synagogy je z Knihy žalmů a říká: *Otevřete mi brány spravedlnosti, vejdu jimi chválit Hospodina* (foto Dana Massowová)

V popředí prezentace židovské kultury v Mikulově v roce 2014 nepochybně stálo dlouho očekávané znovuotevření Horní synagogy, jež byla po čtyři léta uzavřena z důvodu náročné rekonstrukce. V minulých letech byl provoz židovských památek v Mikulově omezen pouze na židovský hřbitov a jeho obřadní síň, kam se po dohodě se Spolkem přátel židovské kultury v Mikulově, v jejichž péči se hřbitov nalézá, až do konce sezony 2013 přesunula muzejní expozice ze synagogy.

Otevření synagogy bylo z plánovaného dubna 2014 odloženo až na konec června, proto se první výstava, zamýšlená již do nových výstavních prostor synagogy, instalovala nakonec na zámku a byla již tradiční součástí Májového víkendu Regionálního muzea. Vernisáž výstavy koláží Pavla Holeky s názvem *Hebrejská abeceda* doprovodil koncert královehradeckého komorního vokálního sboru Rebelcantissimo. Instalace představila návštěvníkům individuální a osobitý přístup tohoto umělce k jednotlivým písmenům hebrejské abecedy. Každé písmeno věnoval autor mnoho úvah, nad každou se pozastavil a vnímal její hluboký význam. Hebrejská abeceda patří mezi nejstarší písemné systémy světa užívané od starověku do dnešních dnů a stále se těší velké popularitě i mezi umělci. Výstava trvala od 27. května do 7. července.

Největší událostí sezony se stalo otevření synagogy po dokončené rekonstrukci. Její opětovný provoz spolu s představením nové expozice zde umístěné byl slavnostně zahájen v pátek 27. června za účasti mnoha čestných hostů z řad veřejných činitelů, nejvyšších představitelů židovských obcí v ČR a také zahraničních hostů. Program vernisáže hudebně doprovodila Lenka Lichtenberg, kanadská židovská zpěvačka s českými kořeny.

Alespoň pár slov k rekonstrukci mikulovské synagogy – proběhla v letech 2011–2014 v rámci projektu Federace židovských obcí v České republice nesoucího název *10 hvězd – revitalizace židovských památek v ČR* (dále *10 hvězd*), spolufinancovaného z prostředků

Dlouho očekávané slavnostní otevření synagogy s rekonstruovaným svatostánkem zaplnilo celou synagogu. Zazněla slova předních představitelů židovských obcí, nositelů projektu „10 hvězd“, zástupců města, muzea i Spolku přátel židovské kultury v Mikulově. Židovskými písněmi toto setkání doprovodila Lenka Lichtenberg (foto Dana Massowová)

EU a Evropského fondu pro regionální rozvoj. Snad není třeba připomínat, že dnes jediný templ v Mikulově zároveň představuje nejvýznamnější, nejstarší a také největší židovskou modlitebnu ve zdejší bývalém ghettu. Základy jejího zdiva se datují přibližně k roku 1550. Současný barokní vzhled získala přestavbou po požáru v roce 1719 – impozantní vnitřní prostor byl vynesen ve čtveřici kupolí, které jsou sklenuty do čtyřsloupového pilíře uprostřed haly. Tímto unikátním architektonickým řešením je jedinou synagogou takzvaného polského (či východního) typu u nás. Interiér hlavního modlitebního sálu byl bohatě vyzdoben štukami a kartušemi.

Synagoga sloužila bohoslužebným účelům do doby krátce po druhé světové válce, kdy byla mikulovská židovská obec, za války zlikvidovaná, dočasně obnovena. Pro navrátilivší se německy mluvící židovské obyvatelstvo tu však již nebylo místo k žití, a proto záhy odešlo. Desítky let pak synagoga chátrala. Zásluhou Regionálního muzea v Mikulově byla zachráněna před demolicí a v letech 1977–1989 proběhla její náročná oprava. Obnovit zničenou stavbu do původní podoby se bohužel tehdy již nepodařilo. Odbourána byla zinní modlitebna i rozpadající se přístavek se schodištěm na ženskou galerii. Hebrejské nápisy v hlavní síni byly překryty novou výmalbou, byl odstraněn barokní svatostánek zvaný aron-ha-kodeš, jedinečné dílo rakouského sochaře Ignáce Lengelachera.

Hlavním cílem projektu *10 hvězd* bylo navrátit synagoze podobu odpovídající barokní přestavbě z let 1719–1723. Nová zinní modlitebna byla postavena dle původního půdorysu, stejně tak se do původních míst vrátilo schodiště na ženskou galerii, snížila se úroveň podlahy, zcela se zrestaurovala štuková výzdoba včetně kartuší s hebrejskými nápisy. Dle dochovaných fotografií a obrazů byl postaven nový aron-ha-kodeš, jehož autorem je restaurátor MgA. Josef Červinka. Zrestaurovaný interiér je dílem MgA. Jany Waisserové a Kateřiny Krhánkové, DiS.

Synagoga bude v rámci dohody o spolupráci mezi Židovskou obcí Brno a Regionálním muzeem v Mikulově i nadále sloužit výstavním účelům a dalším kulturním akcím v režii muzea. Kromě toho je součástí souboru deseti lokalit v naší republice, v nichž v rámci zmíněného projektu *10 hvězd* vznikla oblastní kulturně-vzdělávací centra židovské kultury a byly v nich instalovány tematické expozice. Kromě Mikulova se jedná o Ústěk, Jičín, Brandýs nad Labem, Plzeň, Březnici, Novou Cerekev, Polnou, Boskovice a Krnov.

Na někdejší ženské galerii se nachází nová muzejní expozice, věnovaná Rabi Löwovi a židovské vzdělanosti na Moravě (foto Dana Massowová)

Jednotlivé expozice jsou provázány po obsahové stránce a také jednotným systémem vzájemné propagace. Pro Mikulov, více jak třísetleté sídlo moravského zemského rabína, připadlo téma expozice *Rabi Löw a židovská vzdělanost na Moravě*. Autory libreta a scénáře jsou Ing. arch. Jaroslav Klenovský a Mgr. Daniel Polakovič.

Zásadním exponátem mikulovské části projektu je v podstatě ovšem sama Horní synagoga, jejíž interiéř byl po současné rekonstrukci uveden do stavu před rokem 1938. V přísáří

Modlitební šál, modlitební řemínky a kipa patřily Adolfu Abrahamovi Hellmanovi, poslednímu kantorovi působícímu v Horní synagoze v Mikulově. Předměty do muzea daroval jeho vnuk žijící dnes v Izraeli (foto Dana Massowová)

jsou pro návštěvníky připraveny čtyři panely věnované historii a památkám židovské obce v Mikulově. Někdejší zimní modlitebna slouží nyní jako prostor pro sezonní výstavy.

Na ženské galerii v patře synagogy je umístěno těžiště výstavního projektu – muzejní expozice věnovaná osobě rabína Jehudy Löwa ben Becalel, jeho životu a dílu, a židovské vzdělanosti na Moravě. Informace jsou předkládány v kontextech tehdejší společnosti a historie moravských židovských obcí a města Mikulova. To bylo minimálně od poloviny 17. do poloviny 19. století náboženským, politickým a kulturním centrem všech moravských Židů – zdejší židovská obec byla bezkonkurenčně nejrozsáhlejší a nejpočetnější na Moravě. Rabbi Jehuda Löw ben Becalel (asi 1525–1609) dle tradice prožil dvacet let v Mikulově jako moravský zemský rabín. Kromě rabího životopisných dat zde najdeme i ukázky z jeho literárních děl. Expozice přibližuje také dějinné souvislosti – představuje učence, kteří rabího ovlivnili, zamýšlí se nad významem jeho díla a seznamuje s jeho následovníky, přibližuje postavení židovského obyvatelstva na Moravě v 16. století i renesanční prostředí Mikulova a zdejší židovské obce.

V druhé části expozice jsou zmíněni židovští vzdělanci Moravy duchovního i světského proudu – od středověku po 20. století: Israel ben zvaný Bruna, Menachem Mendel Krochmal, Šmuel Šmelke Horovic, Mordechaj Benet, Samuel ha-Levi Kolin, Baruch Placzek, Sigmund Freud, Berthold Bretholz, Hieronymus Lorm, Hugo Gold, Heinrich Flesch, Isidor Singer, David Kaufmann, Edmund Husserl, Max Fleischer, Georg Placzek, Alfred Bader, Otto Eisler, Erich Kulka, Theodor Gomperz, David Gutmann, Joseph von Sonnenfels, Alois Jeiteles, Guido Adler, Leo Eitinger, David Feuchtwang, Samuel Oppenheim, Nehemias Brüll, František Graus, Hanuš Cvi Weigl.

Expozici tvoří panely, na nichž jsou umístěny dokumenty, mapky, fotografie a doprovodné texty, v prostorových vitrínách jsou k vidění trojrozměrné předměty ze sbírek regionálního muzea, odkazující na židovskou historii Mikulova.

Udržitelnost projektu *10 hvězd* předpokládá každoroční konání výstav, koncertů, workshopů, přednášek a projekcí v daných deseti objektech, které se kromě toho, že jsou významnými památkami a nositelkami židovské historie, mají stát též kulturním a vzdělávacím centrem, místem trvalého setkávání zájemců o židovskou kulturu, mají seznamovat veřejnost s židovskými tradicemi a zvyky a připomínat historii židovských obyvatel v českých zemích.

Autoři první výstavy v synagoze Cejp – Jaroš – Cejp: Sochy – modely – obrazy: Ludvík Cejp, Tomáš Cejp s rodinou a Libor Jaroš s manželkou (foto Dana Massowová)

Z vernisáže výstavy *Cejp – Jaroš – Cejp*
(foto Milan Karásek)

První výstavou tohoto projektu v mikulovské synagoze byla výstava bratrů Tomáše Cejpa, akademického malíře, Ludvíka Cejpa, umělce a designéra, a malíře Libora Jaroše: *Cejp – Jaroš – Cejp: Sochy – modely – obrazy*. Obrazy Tomáše Cejpa zpracovávaly biblickou tematiku, prostorové obrazy Libora Jaroše překvapovaly netradičními materiály a Ludvík Cejp představil svérázné dřevěné mobilní a chronologické přístroje. Synagogu při vernisáži výstavy rozezněly hebrejské písně v podání židovského zpěváka Benjamina Zigmunda s hudebním doprovodem mikulovských umělců Jiřího Vrbky a Aleše Čecha a slova z knihy starých židovských mudrosloví v přednesu Dr. Bohuslava Plucara, dlouholetého spoluautora programů v synagoze. Výstava zde byla k vidění od 18. července do 14. září.

Druhá a poslední výstava v roce 2014 v synagoze nesla název *Hledání světla* a představila dílo brněnského fotografa Libora Teplého. Autor prostřednictvím své volné fotografické tvorby hledá to podstatné, co mu pomáhá orientovat se ve světě, a otázku hledání světla vnímá dle svých slov jako základní lidskou touhu. Dlouho pátral po prostředí, kde by tato touha mohla být nejzřetelněji vyjádřená, a nakonec je objevil ve starém vězení – v celách

V prvním říjnovém týdnu 2014 probíhaly v synagoze workshopy pro školní skupiny. Celkem se jich účastnilo 69 žáků ze tří základních škol. Dílny byly zaměřené na židovskou historii, kulturu a období holocaustu (foto Dana Massowová)

bývalého brněnského vězení na Cejlu. Část ze svého cyklu v černobílých fotografiích připravil autor pro mikulovskou synagogu. Součástí programu vernisáže byl koncert Kühnova dětského sboru, který v Mikulově vystoupil poprvé.

Poslední zářijový víkend patřil tradičně Dnům židovské kultury, které pořádá Spolek přátel židovské kultury v Mikulově ve spolupráci s regionálním muzeem, Galeríí Efram a městem Mikulovem. Letošní ročník se zaměřil také na školní skupiny, proto byl program slavností prodloužen o jeden den.

V pátek dopoledne v městském kinosále odehrál pražský dětský divadelní soubor Feigle pod vedením herečky Vidy Neuwirthové pro mikulovské základní školy divadelní představení *Ester*. Žáci se seznámili s významnou částí židovské historie a kromě toho ochutnali jedno z tradičních jídel, tzv. Hamanovy uši. Stejně představení bylo určeno v podvečer i veřejnosti. Po inscenaci následovala ochutnávka židovské kuchyně, kterou provázela beseda s Vidou Neuwirthovou, vyprávějící o osudech své rodiny, jež v době holocaustu prošla Terezínem.

Mikulov a memento – James
Adrian Adams Teltscher,
potomek významné mikulovské
židovské rodiny v synagoze
s holandskou duchovní
dr. Rijksenovou
(foto Dana Massowová)

V sobotu se program přesunul do Galerie Efram, kde se nejprve konal koncert skupiny Natalika, a poté měli návštěvníci možnost vyzkoušet si židovské tance s uměleckým souborem *Pražská jidiš kapela*. Další den zde vystoupila PhDr. Terezie Dubinová, PhD., s přednáškou s názvem *Kořeny ženské spirituality*. Autorka řady duchovních knih o úloze žen v judaismu se zaměřila na jednotlivé biblické ženy a chápání jejich rolí v židovské tradici.

Neděle patřila též nově otevřené synagoze, kde se po celý den konaly komentované prohlídky s historičkou muzea Mgr. Danou Massowovou, a v hlavní síni zazněl též koncert skupiny *Tatelošm*, jenž v duchu world jewish music obohatil nedělní dopoledne.

Pondělní program byl určen studentům mikulovského gymnázia, pro které se promítal nový dokumentární snímek *Arnošt Lustig – devět životů*. Příběh známého literáta, jenž v době holokaustu prošel vyhazovacími tábory, doplnila krátká beseda s režisérem snímku Ivo Pavelkem, který přijel do Mikulova osobně prezentovat své dílo.

Říjen pokračoval ve znamení školních workshopů, jež na jaře a na podzim nabízí regionální muzeum ve spolupráci s brněnskou pobočkou Oddělení pro vzdělávání a kulturu Židovského muzea v Praze místním středním a základním školám. Letos mohli učitelé vybírat ze tří programů: *Hanin kufřík*, zaměřený na holokaust, *Badatel*, při kterém se žáci seznamují s židovskými tradicemi a zvyky, a *Hebrejská abeceda*, seznamující se základy hebrejštiny a také s původem Tóry a celé Bible.

Poslední říjnový den se konala poslední komentovaná prohlídka synagogy, a poté následovala krátká přednáška lektorky Židovského muzea v Praze Mgr. Táni Klementové, která návštěvníkům přiblížila základy hebrejské abecedy a vysvětlila význam některých nápisů v kartuších v hlavní síni mikulovské synagogy. Na přání účastníků byla 12. prosince uspořádána další přednáška s tímto tématem, a zájemci se tak dozvěděli již vše o nápisích, které byly v rámci rekonstrukce synagogy obnoveny.

K obnově synagogy a k jejímu znovuootevření lze závěrem říci, že je to velká událost jak pro židovskou kulturu a její prezentaci, tak pro samotný Mikulov. Citujme alespoň krátce z návštěvní knihy – Jean-Michel z Paříže: *Nic tak krásně odlišného jsem ještě nespatrił*, Camilla Lee a Louisa Diter z USA: *Děkujeme Vám za možnost mít to privilegium zde být*. Programy a výstavy v synagoze v dalších letech budou jistě důstojným doplněním genia loci tohoto místa, které bude přivádět další a další návštěvníky.

Za zmínku do příspěvku o prezentaci židovské kultury v Mikulově stojí jistě i informace, že v létě město navštívili dva potomci příslušníků významných mikulovských židovských rodin. První přijel pan James Adrian Adams Teltscher, žijící ve Spojených státech. Poskytl historikům muzea četné cenné poznatky z dějin jedné z nejrozvětvenějších a nejvýznamnějších rodin v Mikulově. Další významnou návštěvou byl pan

Druhá výstava roku 2014 v synagoze nesla název Hledání světla a představila dílo brněnského fotografa Libora Teplého. Součástí programu vernisáže byl koncert Kühnova dětského pěveckého sboru (foto Dana Massowová)

Hellman z Izraele, který daroval muzeu předměty z rodinné sbírky a archivu – modlitební šál (talit), modlitební řemínky (tefilin) a mužskou pokrývku hlavy (kipu), patří poslednímu kantorovi Horní synagogy v Mikulově Adolfu Abrahamovi Hellmanovi. Dárce, jenž je zároveň vnukem bývalého vlastníka těchto předmětů, přenechal k dispozici také paměti svého otce Mordechaje Hellmana. Ty jsou důležitým pramenem při mapování životních osudů jednotlivých židovských mikulovských rodin. Trojrozměrné předměty se staly trvalou součástí expozice v synagoze. V neposlední řadě muzeum získalo také cenné kontakty, které v budoucnu nabízejí možnosti dalšího poznání dosud neznámé části historie zdejšího regionu.

